

Mirzə Mansurun mizrabı

Tar onun sinəsində xüsusi ecazkarlıqla səslənirdi

T.MƏHƏRRƏMOVA

Deyirlər qədim musiqi alətimiz olan tarı yaradan usta ilk dəfə ruhu ilə baş-başa qaldığı anda onu kökləyib. Elə o vaxtdan bəri bu sirli alətin hər pərdəsində gah vüsəl səslənir, gah da hicran inləyir. Bu fərqli ovaqlar zaman-zaman hər ustadın barməqləri ilə başqa cür dilə gəlir. Çünki hər tarzen ifa etdiyi muğamlara, mahnlara özünəməxsus könül duyğularını, ürək çırpıntılarını köçürür. Görkəmli tarzen Mirzə Mansur Mansurovun mizrabı ilə ulu tarımız ayrı bir ecazkarlıqla səslənib (Bu gün M.Mansurovun vəfatı gündüdür).

Keçən əsrin 20-ci illərindən Azərbaycanda xalq yaradıcılığının yeni çiçəklənmə dövrü başlandı. Milli musiqi sənətinin klassik nümunələrinə əsaslanan xalq musiqi yaradıcılığı xalq arasında geniş inkişaf taparaq yeni keyfiyyətlərlə zənginləşir və musiqi folklorünəşliyinə əsasını yaradır. Bu işdə mahir müğənnilər, aşıq və xanəndələr, xalq musiqisi ifaçıları böyük rol oynayıb. İfaçı-ənənələrinə sadıq qalan, onu daim inkişaf etdirməyə çalışan sənətkarlar içərisində Əsəd Rzayev, Mirzə Bayramov kimi aşıqlar, Cabbar Qarayətdoğlu, Bülbül Məmmədov, Seyid və Xan Şümsinski kimi xanəndələr, Qurban Piri-mov, Əhməd Bakıxanov, Mansur Mansurov və başqa tarzenlərin sənətə bağlılığı bu gün də nümunə ola bilər. Onlar oba-oba gəzib, ansambllar təşkil edib və məşhurlaşılıb. Beləliklə, xalq musiqiçilərinin sənəti dildən-dilə, nəsil-dən-nəslə keçib, pəşəkər cizgilərlə zənginləşib və tədricən ümumxalq incəsənətinə çevrilib.

"XALQ KONSERVATORİYASI"

Azərbaycanın görkəmli tarzenlərindən olan Mirzə Mansur Mansurov atası Məşədi Məlik bəyin evində keçirilən Bakı muğam məclislərindən bəhrələnərək musiqiçilərdən qərar vermişdir. Atası dövrünün açıq fikirli şəxslərindən

birini, həm də istedadlı musiqişünas, mahir çalğıçı idi. Hər axşamcağıq İçərişəhərdəki evlərinin pəncərələrindən muğamların və xalq mahnlarının ecazkar, həzin melodiyaları dalğa-dalğa axıb bütün küçəyə yayılırdı. Qonşularda yaşayın molla: "Allah siz qənim olsun, bu evdə şeytan yuva salıb" - deyər qəzəblə lənət yağdırardı. O biri qonşular isə mollanın bu lənətinə gülürdü. Çünki axşamlar Məşədi Məlikin evində musiqi məclislərinin təşkil olunduğunu Bakıda hamı yaxşı bilirdi. Azərbaycandan bütün guşələrindən gələn muğam biliciləri, musiqiçilər, xanəndələr bu məclisə toplaşardı. Bu məclisdən növbəti görkəmli musiqiçilər faydalanmış, həm də Seyid Əzim, Xurşudbanu Natəvan, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev kimi məşhur şair və ədiblərimiz onunla yaxın əlaqədə olmuş, onun şənəinə şeirlər yazmışlar. Bu məclislər XIX əsrin ikinci yarısında bir növ "Xalq konservatoriyası" rolunu oynayıb. Bu musiqi ocağı bir həyat məktəbi olub. Məşədi Məlikin oğlu Məşədi Süleyman bəy atasından sonraya qalan nəslin varidatını idarə etdi. O, atasının başladığı Bakı muğam məclislərində də davam etdirirdi. Məşədi Süleyman bəy icaradər və sahibkar olmasınə baxmayaraq, muğamsız özünü bir an da təsəvvür etmirdi.

Mansurovların İçərişəhərdəki evlə-

rinə və Şüvəlandakı bağlarına yenə də musiqiçilər, xanəndələr, şairlər, İrandan və Tiflisdən gəlmiş ziyalları yığırdı. Nəslin layiqli davamçısı kimi Məşədi Süleyman bəy mahir tarzen və muğam bilicisi idi. Kiçik qardaşı Mirzə Mansur bəy də Azərbaycan muğamlarının tanınmış nəzəriyyəçisi hesab olundu.

- O zaman insanlar "Elin gözü tərəzidir" prinsipi ilə yaşayırdı" - deyən Mansurovlar nəslinin davamçısı Eldar Mansurovun xatirələrindən:

- Mən öz nəslim, şəcərəm haqqında bir neçə kitab yazmışam. Bizim nəsil başlanğıcını XV əsr bəylərbəylərindən götürür. Azərbaycanda üç muğam məktəbi olub: Qarabağ, Şamaxı və Bakı. Bu bütün musiqi tariximizə həsr olunan kitablardan oxuya bilərsiniz. Üç məktəbdən daha akademik olanı Bakı məktəbi idi və bu muğam məclislərində də 1863-cü ildən etibarən təşkilatırsı ulu babam Məşədi Məlik olub. Həmin muğam məclislərində bu möcüzəli sənətin nəzəriyyəsinə və ən müxtəlif ifa tərzlərini öyrənir, onları yeni gələn nəsilərə tədris edirdilər. Muğam nəsil-dən-nəslə ötürülürdü. Məşədi Məlik ağa mülkədar idi; o, məclisləri təşkil edəndə pul bərədə düşünürdü. Çünki onun torpaqları, mülkləri, təsərrüfatı vardı. Onların diqqəti yönəlmişdi mənəviyyət, mədəniyyət məsələlərinə. Onlar sənətlə, muğamatla çox ciddi məşğul olurdular. Onların fəaliyyətini sifir sənətlə məşğul olmaq kimi qiymətləndirmək olar. Onlar üçün sənət bəzardə satılıq mal deyildi. Amma bu gün elə vəziyyət yaranıb ki, sənət əsərinə yaradanda onun bəzardə necə və neçəyə satılacağına nəzərə alınmasın. Yeni sənətlə yox, hesabla, mühasibatla məşğul olmalısın. Nəticədə sənət əsərinin əvəzinə nəşə başqa bir şey alınır.

Tələ elə gətirdi ki, bəyzadə nəslindən olan Məşədi Məlikin oğlanları da musiqiçilər, tarzen oldular. O illərin musiqiçiləri musiqiyə əyləncə kimi yanaşmır, onu mənəvi qatda qəbul edirlər. Məşədi Məlikin iki oğlu, monim babam Məşədi Süleyman və yaşca 15 iləndən kiçik olan qardaşı Mirzə Mansur uşaq vaxtlarından evlərində belə məclislərin şahidi olub, sənətlə maraqlanıb, sonra da özlərini bu sahəyə həsr ediblər. Marağ, həvəs, savad və sonsuz zəhmət onları Azərbaycandan ən gözəl tarzenləri sırası-

na daxil edib. Doğrudur, musiqi tariximizdə daha çox Mirzə Mansurov adı çəkilir. Amma babam Məşədi Süleymanın sənətini görənələr onu da ən yüksək sözlərlə qiymətləndirirlər. O, ticarətlə məşğul olmurdu. Özünün torpaq sahələrini, dükənlərini icarəyə verirdi və diqqətini bütünlüklə sənətə yönəldirdi. Sonra Şura hökuməti gələndə bu torpaqları, mülkləri əlindən aldı. Nəriman Nərimanovun babamla yaxşı münasibəti vardı, evimizə gəlib-gedən olduğundan hörmət saxladı. Babamı və ailəsini onun göstərişlə Bir may küçəsində qırdımlı bir daxmayə köçürdülər. Şura hökuməti onların şəxsi mülklərini əlindən aldı. Amma onların mənəviyyətinə, sənətinə toxunmadı. Əksinə, məktəblər açıldı. Bizdə, nəhayət, Musiqi Konservatoriyası yaradıldı. Atam Əzizər Mansurov da ilk təhsilini Mirzə Hacıbəyovun təşkil etdiyi musiqi məktəbində, daha sonra Konservatoriyada muğam sinfini aparən ömisi Mirzə Mansurovdan alıb.

Mən öz tariximizə, tarixi simalarımıza hörmət və sevgi ilə yanaşıram. Amma nədənsə məsənətlərdən söz düşəndə, daha çox neft milyonçularından danışılır. Torpaq, təsərrüfatla məşğul olan mülkədarlarımız qalır bir kənarədə. Deyilir ki, kimsə kasıb idi, gündə 3-5 qəpik pul qazanırdı, sonra torpaq aldı və həmin torpaqdan neft fəvvarə vurdu, o da oldu milyonçu. Mən də sual verirəm, gündə 3-5 qəpik pul qazanan, ister Tağıyev olsun, ister Nağıyev, ister Muxtarov, torpaq sahəsi ala bilərdimi? Hansı pulla? Yaxud deyir ki, onların və ənəbi milyonçuların tikdiyi binalar xalqa qalacaqdı və belə də oldu. Xeyr, həmin binaları təzə hökumət gəlib onlardan alıb verdi xalqa, ictimaiyyətlə. Xalqın bunlara heç bir daxli yoxdur. Xalqa qalacaq ən böyük bina onun mədəniyyətidir. Bax, bunu əlimizdə saxlamğa bərədə düşünməliyik. Məşədi Süleyman, mənim babam, cismən özünü mülkədar evində yaşayıb. Mənəni isə həmişə dediyim "mədəniyyət" adlı o böyük binanın sakinii olub. Bəşləvçilər gələndə onun 48 yaşını vardı. Bununla belə, 1955-ci ilə qədər rahat yaşadı, oğlu Bəhrəm Mansurov, mənəm atam, Azərbaycandan Xalq artisti ondan sənəti ilk götürdü, indi də nəvələri bu yolu davam etdirirlər.

MUSIQİ ƏNƏNƏSİ

Görkəmli tarzen Mansur Mansurov 1920-ci ildə Yüzür Hacıbəyovun təşkil etdiyi Dövlət Tüzük Musiqi Məktəbində, 1926-46-cı illərdə isə Azərbaycanda Dövlət Konservatoriyasında muğamdan dərş verib. O, Sadıqca məktəbinin ənənələrini layiqincə davam etdirib. Yüzür Hacıbəyovun təşəbbüsü ilə M.Mansurov tar sinfi üçün ilk muğam tədris programını tərtib edib. M.Mansurovun ifasınındən 1930-cu illərin ortalarında gənc bəstəkarlar Tofiq Quliyev və Zakir Bəgrov "Rast", "Düğah" və "Zabul" muğamlarını ilk dəfə nota salıblar. 1940-cı ildə Mirzə Mansur Mansurova Azərbaycanın "Əməkdar incəsənət xadimi" fəxrini adı verilib.

Mirzə Mansurov oğlu Ənvər Mansurov atasının ən istedadlı tələbələrindən olub. Ənvər Mansurov Böyük Vətən müharibəsinin ilk günlərində Brest qalmasını müdafiəçilərdən biri kimi qəhrəmanlıqla həlak olub. Ənvərin oğlu - Arif Mansurov uzun illər müxtəlif dövlət idarələrində rəhbər vəzifələrdə çalışıb.

Ancaq təəssüf olunsunə haldır ki, bir neçə əsrəndən bəri davam edən Mansurovların ifaçılıq ənənəsi Opera və Balet Teatrının solisti, Əməkdar artist, tanınmış tarzen Elxan Mansurovla bitir.